

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

The Journal of International Social Sciences

Cilt: 28, Sayı: 1, Sayfa: 37-46, OCAK – 2018

Makale Gönderme Tarihi:24.10.2017 Kabul Tarihi:08.12.2017

BEHÇET NECATİGİL’İN THOMAS MANN’DAN YAPTIĞI “VENEDİK’TE ÖLÜM” ÇEVİRİSİNİN ÇAĞDAŞ ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ YAKLAŞIMLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ ¹

Assessment of Behçet Necatigil’s translation of “Death in Venice” by Thomass Mann in view of the approaches to criticism of modern literary translation

Lokman TANRIKULU ²

ÖZ

Çeviri işlemi günümüzde insanları ve toplumları birbirine yaklaştıran ve aralarında iletişimin kurulmasını sağlayan bir faaliyettir. Dili ne olursa olsun, insanoğlunun üstün zekâsının ürünü olan roman, öykü, masal, tiyatro vs gibi yazınsal metinler çeviri işlemi sayesinde insanoğlunun ortak mirası olmaktadır. Günlük hayatımızda da çeviri olayıyla sık sık karşılaşmaktayız. Bu araştırmanın kuramsal bölümünde yazınsal metinlerin bir dilden diğer bir dile, bir kültürden diğer bir kültüre aktarış biçimi ve bu aktarılışı sırasında ortaya çıkan sorunlar üzerinde odaklanmıştır.

Çeviri eleştirisi, zaman zaman sözü edilmekle birlikte, yöntemleri ile ölçütleri tanımlanmamış baştan sona belirsizliklerle dolu bir alandır. Hele yazın çevirisinin eleştirisi söz konusu olunca, bir belirsizlik iyice artar. Gündelik basında, dergilerde, çeviri yapıtlarla ilgili tanıma yazıları ile incelemeler, bir takım uluorta yargılarla işi geçirir hep: ”Rahat okunur”, ”özgün yapıta bağlı”, ”yazarın sesini aktaran”, ”özgününden daha güzel”, ”akıcı” türünden övücü, ya da karşıt nitelikte, yerici yargılardır bunlar (Göktürk (2016: 89).

Türkçe etimolojik tipolojiye göre Ural-Altay dil grubuna, morfolojik tipolojiye göre eklemeli diller grubuna girmektedir. Bu gruptaki dillerin özellikleri, farklı biçimbirimlerin ve sözcüklerin birbirine bağlanarak sözcük oluşumunun gerçekleştirilmesidir. Çekimli dillerde, değişmeyen bir köke çeşitli görevleri olan ekler getirilmekte ve söz konusu ekler, ek yerleri belli olmayacak şekilde kaynaşmaktadırlar. Bunların yanı sıra ünlü uyumunun olması, kimi eklerin hem çekim sırasında eylemlerde, hem de sözcük türetmede kullanılması, ses, ses dizimi, sözcük eşliklerin oldukça fazla olması da bu dilleri, diğerlerinden ayıran özelliklerdir.

Almanca etimolojik tipolojiye göre Hint-Avrupa dil grubundan Germen Dillerine girmektedir. Bu gruptaki diller morfolojik sınıflamaya göre çoğunlukla çekimli dil grubunda kabul edilmektedir. Bu dil grubunda ise eklemeli dillerden farklı olarak, çekim sırasında kökün, özellikle kökteki ünlünün değişmesi söz konusudur. Böylelikle eylem kökündeki başkalaşmayla değişik kavramların yansıtılması ve çeşitli ilişkilerin kurulması sağlanmaktadır (Aksan, (2000: 113).

Bu çalışmada çeviri kuramlarının değişik yaklaşımlarının tanımı yapıldıktan sonra Çağdaş Alman Edebiyatının önde gelen isimlerinden Thomas Mann’ın Behçet Necatigil tarafından Türkçeye çevirisinin değişik kesitlerinde seçtiğimiz örnekleri yazın çevirisi eleştirisi ilkeleri doğrultusunda karşılaştırmalı ve betimlemeli yöntemle irdelenmesi, bilimsel literatür ışığında tartışılması araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, Yazınsal çeviri, Eşdeğerlik, Yazınsal çeviri eleştirisi, üstü örtük ifadeler, üslup, analiz.

¹ Bu çalışma 22-23 Eylül tarihinde Samsun’da düzenlenen 1. Uluslararası Karadeniz Dil ve Dil Eğitimi Konferansında sunulan “Behçet Necatigil’in Thomas Mann’dan Yaptığı “Venedik’te Ölüm” Çevirisinin Çağdaş Çeviri Eleştirisi Yaklaşımları Açısından Değerlendirilmesi” adlı bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir ve hiçbir yerde yayımlanmamıştır.

² Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Alman Dili Eğitimi, ltanrikulu@nevsehir.edu.tr

ABSTRACT

Translation process is an irreplaceable activity which brings societies and individuals together and which helps them have dialogue and communicate with each other. Whatever the language is, the literary works such as novel, story, tale, theatre, which are the products of superior intelligence of human, is the common heritage of the mankind thanks to translation process. We often come across translation process in our daily life as well. In theoretical part of our study we focus on the style of transferring literary texts from one language to another, from one culture to another and the challenges encountered during the transfer.

Translation criticism is mentioned from time to time, however, it is an uncertain domain which is not defined in terms of methods or criteria. Above all, when it comes to criticism of translation of literary texts, this uncertainty raises more. Credits and Criticism on translated literary works in daily newspapers and journals always circumvent with some rash judgments some of which are praising like “easy to read”, “based on the original work of art”, “echoing the voice of the author”, “more beautiful than the original”, “fluent” or unlikely critical comments. (Göktürk, (2016: 89).

Turkish language belongs to Ural-Altaic group in terms of etymologic typology and suffixing language group according to morphologic typology. The property of this group of languages is that different morphemes and words are affixed to one another and form a new word. In suffixing languages, affixes with several functions are attached to the stem without changing it and these affixes unite with the stem in such a way that the joints are unnoticeable. In addition to this property, there is a vowel harmony and some affixes are used both to derive verbs and other words during suffixation.

German language takes place in Germanic Languages in Indo-European Group according to etymological typology. This group of languages is often included in inflected languages according to morphological classification. The property of the languages in this group is that the stem, especially the vowel in the stem is subject to change. In this way, different concepts are reflected and various relations are established through the change in the verb root (Aksan, (2000: 113).

In this study, the definitions of various approaches to translation theories are given in the first place. Samples from different sections of “Death in Venice” by Thomass Mann, prominent figure of Modern German Literature, translated by Behçet Necatigil into Turkish, are analyzed by using a comparative and descriptive method in accordance with the principles of literary translation criticism and discussed in the light of scientific literature, which is the subject of our research.

Key words: Translation, Literary Translation, Equivalence, Criticism on Literary Translation, Inexplicit expressions, style, analysis.

GİRİŞ

Çeviri tarihi, insanoğlunun varlığıyla birlikte anılmaktadır. İnsanın, kendisi için yabancı olan dünyada, içinde yaşadığı toplumun dilini öğrenip varlığını sürdürebilme ve birlikte yaşadığı insanlarla iletişim kurma zorunluluğu, toplumlar arası düzeyde de zorunlu hale gelmiştir. Zira küreselleşme sürecinde sınırların kalkmasıyla birlikte toplumsal iletişim doğal olarak gerçekleşmektedir; önemli olan söz konusu iletişimin sağlıklı ve yeterli düzeyde gerçekleşmesidir.

İnsanlığın ve zamanla oluşan insan topluluklarının varlığından bu yana yaşamın vazgeçilmez bir parçası olan çeviri etkinliği, 20. yüzyılda dünya düzeninin savaşlar sonucunda değişmesi ve iletişimin ülkeler ve kültürlerarası alanda zorunlu hale gelmesiyle birlikte farklı bir boyut kazanıp bilim dalı haline gelmiştir.

Bağımsız bir bilim dalı olarak ele alınan çeviri etkinliği, çok boyutlu, karmaşık, dolaşık bir işlemdir. Çeviri etkinliği, bilim adamları tarafından kısaca “diller ve kültürler arası bir aktarım” (Boztaş, 1992: 249) ; “bütün çağlarda karşımıza çıkan bir etkinlik, çeşitli uygarlıklar arasında köprü kuran, değişik toplumlardan bireyleri birbirine yaklaştıran, her kültürel değeri, içinde oluşturduğu tarihsel ve toplumsal çevrenin dışına taşıyan, o çevreden olmayan kişilerin yararlanmasına sunan, uygarlıklar arası bir iletişim ve bildirişim aracı” (Vardar, 1981:172-173) olarak tanımlanır. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere çeviri etkinliğinin pek çok işlevi vardır, ancak en öne çıkan işlev, kültürler arası iletişimidir.

Genel anlamıyla kültür, toplumsal gelişme süreci içinde geliştirilen bütün maddî ve manevî değerler ile bunları oluşturmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan araçların bütünüdür. Kültürel değerlerin oluşmasında ve aktarılmasında dilin çok önemli bir rolü vardır. Kültürün taşıyıcısı olan dil, insanı diğer varlıklardan ayıran bir özelliktir ve bütün toplumların kendilerine göre birer dilleri ve kültürleri vardır.

Toplumların yaşam biçimleri, hayatı algılama şekilleri birbirinden farklı olduğu için kültür, toplumdaki topluma değişiklik arz etmektedir. Yazarlar, kendi dönemlerindeki olayların, anlayışların, geleneklerin izlerini yazılı veya sözlü olarak ortaya koydukları eserlerine yansıtmakta, bu eserleri okuyanlar, kültürlerini, kendi değerlerini öğrenerek ve sosyal bir miras olarak kendinden sonraki nesillere aktarmaktadırlar. Bütün bunlar dil yoluyla gerçekleştiği; dil ve kültür arasında, örüntü ve içerik olarak, kaynak, amaç ve işlev birliğinden ileri gelen bir özdeşlik olduğu için dil ve kültür birbirini tamamlayan birbirinden ayrılmayan unsurlardır. Çeviri işlemi yoluyla da yukarıda sözü edilen aktarım, kültürler arası boyutta gerçekleşmektedir.

Çeviri olgusu, kültürler arasındaki iletişimi sağlarken aynı zamanda toplumlara kendi kültürlerinde sanat ve düşünce anlamında yeni ufuklar açmaktadır. Her kültür kendi gelişimini sağlayabilmek ve dilini zenginleştirerek yeni bir kültür dili oluşturmak için farklı kaynaklardan beslenmek, başka bir deyişle, farklı kültürlerle iletişim kurmak durumundadır. Bu iletişim, çeviri edimiyle farklı bir kültürün özgün kültüre taşınması, yani özgün kültürde yerleşmiş olan metinlerin farklı bir kültürdeki metinlerle bir köprü kurması biçiminde gerçekleşmekte. Zira günümüzde çeviri etkinliği, dilsel bir işlem olmanın dışında sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve tarihi etkenlere bağlı bir olgu olarak ele alınmalıdır. Tarihsel süreç içinde ele alındığında ise çeviri etkinliği, yukarıda bahsedilen etkenlere bağlı olarak her dönemde var olmuştur. Kullanılan çeviri yöntemi ise, söz konusu dönemin özelliğine göre değişiklik arz etmiştir.

Çeviri etkinliği, aynı zamanda yabancı dil öğretiminde de başvurulan en önemli etkinlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yabancı dil öğretiminin en önemli amaçlarından biri, kaynak ve erek dilin değişik alanlarla ilgili ifade biçimlerinin en etkin biçimde kullanımını sağlamak ve dolayısıyla iki dili birbirine aktarma yetisini kazandırabilmektir. Çeviri etkinliğinde ve yabancı dil öğretim sürecinde bu yetiyi kazandırmak için çeşitli türde metinler kullanılmaktadır. Metin türleri arasında yazınsal metinler, yoğun yapılarıyla ve devingen anlam katmanlarıyla diğerlerine göre farklılık arz etmektedir.

ÇEVİRİ KURAMLARI

Çeviri ile ilgili araştırmalar özellikle 1960 lardan sonra büyük bir hız kazanmıştır. Bu ana kadar yapılan araştırmalar çeviri eyleminin değişik yönlerini irdelemektedir. Çevirinin karmaşık bir işlem olduğunu pragmatik ve iletişimsel boyutları olduğunu çok saygın çeviri bilimciler dile getirmektedir.

Levy (1969:49) araştırmalarında çeviri işleminde üç temel öğenin göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir. Bunlardan birincisi, çevrilecek eserin yazarının biçemi, ikincisi yazınsal özelliği ve hitap ettiği okuyucu, bir diğeri de estetik ve yazınsal değerdir. Levy'ye göre bu üç unsur tiyatro metni gibi bir yazınsal metinde irdelenmesi gereken öğelerdir. Levy çevirmenin çeviri işlemine girişmeden önce yazarının biçimsel özelliğini, eserin hitap ettiği kitle ile birlikte içeriğinin anlaşılması gerektiğini burada vurgulamaktadır. Eşdeğerliği yaparken kültür alışmalarında uygun yorumların yapılması gerektiğini, yani bir öğenin diğer bir kültürde denkliği düşünülürken o kültürde yerleşik biçimi yoksa onu açıklama yoluyla içeriğinin verilmesi görüşünü savunmaktadır.

Wilss (1977), eşdeğerlik kavramıyla kaynak dil metninin içerik ve üslup özelliklerinin erek dil metninde tam olarak yansıtılmasının kastedildiğini ve eşdeğerliğin çeviri sürecinde büyük önem taşıdığını belirtmektedir (akt. Günay Köprülü, 2014: 83)

Klöpfer (1967) çeviri eyleminin metin türlerine göre yapılmasından yanadır. Levy gibi Klöpfer de özellikle yazınsal metinlerin çevirisinde üzerinde durduğu asıl konu biçim ve içeriğin

aktarılmasıdır. Bir çeviride içerik ona göre bir kâğıdın iki yüzü gibidir. . Klöpfer yorum yapılırken çevirmenin mümkün mertebe okuru da göz önünde bulundurarak ilgili yorumun kısa tutulmasından yanadır.

Apel, Klöpfer'in görüşünü benimsemektedir. O da yazınsal metinlerin özellikle de tiyatro metinlerinin aktarılmasında çevirmenin ilk planda kaynak metnin tüm özelliklerinin çözümlenip ortaya konulması gerektiğini savunmaktadır. Apel bu görüşü ile Klöpfer'in çeviride anlama sürecinin çevirinin birinci boyutu olduğunu ileri sürmektedir. İkinci boyutu ise Apel, üretim süreci olarak değerlendirmektedir. Apel yazınsal metinlerin aktarılması ile ilgili görüşlerini şöyle dile getirmektedir(1983:30) : ""yazınsal metinler ve bunların arsında sayılan tiyatro metinleri birer sanat eserleridir. Okur ve dinleyici bu metinlerden keyif almakta, eğlenmektedir. Bu metinlerin bir dilden başka bir dile aktarılmasında çevirmenin bazı önemli noktaları göz önünde bulundurması gerekmektedir. Bunlar, içerik, biçim ve göstergelerin anlamlarıyla ilgilidir. Çevirmenin göz ardı edemeyeceği bu öğelerle çeviri ürünü sanat katına yükselir." "

Gideon Toury tarafından ortaya atılan Hedef Odaklı yaklaşımda , kaynak metne yakın olan sadık kalınan çeviriler "yeterli", hedef metne yakın olan ve hedef dilin kurallarına uygun olan çeviriler de "kabul edilebilir" dir.

Reiss ve Vermeer tarafından ileri sürülen yaklaşım, yazınsal metinlerin aktarılmasında göstergelerin okur üzerinde uyandıracığı etkiyi kapsamaktadır. Reiss ve Vermeer yaklaşımlarını "Skopos theorie" olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre çevirmen az önce de belirttiğimiz gibi özellikle dilsel göstergelerin etki gücünü, işlevini, amacını çok iyi belirlemesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu kuramla Reiss ve Vermeer sürekli hedef dil okurunu düşünmekte, onların nasıl etkileneceğini araştırmaktadır.

Skopos Theorie diye adlandırdıkları bu yaklaşım ünlü çevirmen Nord (1993:9) tarafında da benimsenmektedir. Nord bunların yaklaşımını şu şekilde anlatmaktadır: "Skopos kuramı çeviri eylemini anlamlı bir süreç olarak değerlendirmekte, anlamlı süreç ile çeviri ürününün hedefinin ne olduğunu, okura neler kazandırabileceği kastedilmektedir."

Çeviri alanında çok sayıda eser veren ve çevirinin değişik boyutlarını irdeleyen Koller yazınsal metinlerin özellikle de tiyatro metinlerinin aktarılmasında eşdeğerlik konusunu gündeme getirir. Yazara göre çeviri eylemi kaynak metinle hedef dil metni arasında birebir eşdeğerlik kurma işlemidir. Koller, (1987:85) Nida'dan yaptığı bir alıntıda sözünü ettiğimiz eşdeğerliği iki kısma ayırmaktadır: 1-Biçimsel eşdeğerlik (Formale Äquivalenz) 2-Dinamik eşdeğerlik (Dynamische Äquivalenz.)

Biçimsel eşdeğerlikte kaynak dildeki bir bildirinin hedef dildeki denkliği içerik ve biçim bakımından değerlendirilerek ele alınmaktadır. Çevirmen burada tümceyi tümceye, sözcüğü sözcüğe aktarmak için karşılıklar aramaktadır. "Sözcüğü sözcüğüne" veya "birebir" çeviri bu eşdeğerlik ilkesine dayanmaktadır.

Dinamik eşdeğerlikte ise, hedef dile aktarılan bir çeviri metninin doğal olması, hiçbir yoruma meydan vermeden anlaşılır olması, yani karmaşık, dolaşık bir anlam örgüsüne sahip olmaması yani eşdeğerlik etki ilkesinin gerçekleştirilmiş olması hedeflenmektedir.

Koller (1987:86), Nida'nın görüşlerinden yola çıkarak eşdeğerlik arayışında ortaya çıkabilecek sorunların kaynağını üç grupta toplamaktadır:

1. Hedef dil kültüründe kaynak dil kültüründeki bir dil unsurunu karşılayabilecek bir öge ya da kavram bulunmayabilir.
2. Kaynak dil ile hedef dil değişik iki kavramın tek bir kavramla ifade edilmesiyle farklılıklar arz edebilir.

3. Kaynak dil ve hedef dil belli hal ve keyfiyetler için belli göstergeleri kullanmada farklılıklar gösterebilir.

Koller, "Einführung in die Übersetzungswissenschaft" (1987:187) adlı çalışmasında eşdeğerliği öncelikle ele almış ve bu eşdeğerlik kavramını beş grupta incelemiştir:

1. Düz Anlam Düzeyinde Eşdeğerlik: Bir sözcüğün herkes tarafından bilinen, akla ilk gelen anlamında kullanılmasıdır. Çeviride, düzanlamsal eşdeğerlilik kavramı ile kaynak dildeki bir dil unsurunun erek dilde hiçbir anlam kaymasına uğramadan aktarılması kastedilmektedir.

2. Yan Anlam Düzeyinde Eşdeğerlik: Bir sözcüğün gerçek anlamından tamamen çıkmadan, işlevsel ya da biçimsel bir benzerlikten dolayı bir başka kavram için kullanılması sonucu ortaya çıkan anlamdır. Çeviride yan anlam düzeyinde eşdeğerlikten; deyim aktarmasında, benzetmelerde, ad aktarmalarında, çok anlamlılıkta ve eş anlamlılıkta yararlanılmaktadır.

3. Metnin Türüne Göre Eşdeğerlik: Türk dilinde olduğu gibi her dilin metin türlerinin kendine özgü bir üslubu vardır. Bu durum, çeviri biliminde çevrilecek metnin türüne göre çeviri yönteminin belirlenmesini zorunlu kılmaktadır.

4. Dil Kullanımsal Eşdeğerlik: Kullanımsal eşdeğerlik kavramından kaynak metnin içeriğinin, yani bu metinde kullanılan dilsel öğelerin, kavramların erek dildeki alıcılar tarafından rahatlıkla anlaşılabilir şekilde aktarılması ifade edilmektedir.

5. Biçimsel Eşdeğerlik: Kaynak metnin sadece iletişimsel içeriğinin değil, sözdizimi, biçim özellikleri ile kendine özgü anlatımını erek dilde benzer bir estetik etki sağlayabilecek biçimde aktarma olarak tanımlanmaktadır.

YAZIN ÇEVİRİSİ

Yazın çevirisi deyince akla roman, oyun, şiir, masal gibi sanatsal değer taşıyan eserlerin çevrilmesi gelir. Yazınsal eserlerde bir ögenin anlamı, yapıtın diğer öğeleriyle ya da yapıtın bütünüyle kuracağı farklı bağıntılardan oluşmaktadır. Yapıttaki her ögenin bir ya da birden fazla anlamı vardır ve bu özellikleriyle sanat eserleri olarak nitelendirilmektedirler. Söz konusu metinlerin sanat ve estetik değeri kazanmasında, metnin anlam örgüsünde anlamı pekiştirmek, kolaylaştırmak, kimi zaman abartmak ve olguları etkili sunmak amacıyla bir dile özgü hiciv, yergi, benzetme, kişileştirme, uyak, aliterasyon, gibi belli söz kalıplarının, dil oyunlarının, söz sanatlarının, deyimlerin, mecazların ve üstü örtük ifadelerin kullanılmasının önemli payı vardır.

Dil içi anlam sanatlarıyla örülü eserler, değişik çağrışım ve imgesel alanlar oluşturarak okurun zihninde çok boyutlu ve üretime yönelik bir anlamlandırma süreci başlatırlar. Sanat eserlerinin en önemli özellikleri, belli iletişim süreçleri içermeleridir. Burada devreye okur girmektedir. Okur, iletişim sürecindeki iletiyi devingen ve üretken anlamlandırma becerisiyle çözümler. Yazar iletisini kapalı bir biçimde verir; ileti, okur tarafından anlamlandırılır ve bu iletişim süreci anlama dönük bir devingenlik oluşturur. Diğer metin türlerinde anlam, her okur tarafından aynı şekilde alınlanır. Oysa yazınsal eserler, bilgi aktarmalarının, estetik bakış açısı kazandırmalarının dışında okurun düşünmesini, merak etmesini, analitik bakabilme ve sorgulama yetisi edinmesini de sağlamaktadır.

Yazınsal metinler sanat eseri olup, tüm insanlığın ortak mirasıdır. Kültürlerarası yaklaşımın gündemde olmasından hareketle bu eserlerin bir dilden diğerine aktarılması, söz konusu ortak kültürel mirastan faydalanmayı gerekli kılmaktadır. Şöyle ki, yazınsal metinlerin çevirisi, iki kültür arasında bir köprü olarak değerlendirilmekte ve köprünün sağlamlığı çevirinin yeterli olmasıyla özdeşleştirilmektedir.

Yazınsal metinlerin işlevleri ancak yeterli, eşdeğer ve kabul edilebilir bir çeviri söz konusu olduğunda olasıdır. Aksi takdirde anlaşılmayacak, anlam kaymaları ve boşluklarla bezenmiş bir metinle karşı karşıya kalınacaktır.

Yazınsal metinlerin çevirisinde çevirmenler birbirinden farklı iki anlayışı benimsemektedirler. Bunlardan birincisi kaynak metne bağlı kalarak sözcüğü sözcüğüne çeviri anlayışını, diğeri ise erek kültürü dikkate alıp kaynak dil metnini göz ardı eden çeviri tutumudur. Sözünü ettiğimiz bu

anlayışlar arasında kaynak dil metnine sadık kalıp yazarın vermek istediği iletiye çoğul anlamlılık bağlamında zarar veren, eserin sanatsal değerini bozmaktan çekinen görüşten de bahsetmek gerekir. Bu görüşlerin yanı sıra eşdeğerlik bağlamından söz ederek birçok eşdeğerlik türünü önceliğe almak gerektiğini düşünenler vardır. Günümüzde ise, çeviride asıl olanın içerik ile biçim özelliklerini dengede tutulmaya çalışılması olduğu görüşü hâkimdir.

Çeviri etkinliği ile aktarılan ürünler arasında en çok kültür arası iletişim sağlayan metinler yazınsal metinlerdir. Yazınsal metinlerin çevirisi, günümüzde üstlendiği görev açısından oldukça önemlidir. Bu eserlerin çevirisiyle başka toplumların ve ulusların kültürel değerleri aktararak kültürler arası iletişim sağlanmaktadır. Yazınsal metinler, bir ulusun kültürü olarak değerlendirilmekte, bu kültür çeviri aracılığıyla dış dünyaya tanıtılmaktadır. Kültürlerin çeviri etkinliğiyle birbirine tanıtılmasıyla, insanın ufkunun açılacağı ve yeni bakış açıları kazanacağı belirtilmektedir (Aktaş 1999: 43).

Yazınsal eserlerin çeviri aracılığıyla ait oldukları uygarlıkların ve kültürlerin değerlerini ve özelliklerini erek dil okuru dünyasına taşınmasının yanında diğer ulusların yazınındaki gelişmelerin ve kullanılan tekniklerin çevrilmesiyle, erek dil yazınına da katkı sağlayacağı bilinmektedir. Bu yolla kullanılan çağdaş anlatım teknikleri, yani zaman kurgusu, geriye dönüş tekniği, bilinç akımı, iç monologlar, çeviri yoluyla erek kültüre etki edecektir ve erek dil okuru dünyasına renk katıp değişik bakış açıları edinmeyi sağlayacaktır.

YAZINSAL METİNLERDE ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ

Çeviri eleştirisi ile ilgili olarak; A. Popovic'in 1973 yılında ele aldığı "Zum Status der Übersetzungskritik" dir. Popovic, bu çalışmada çeviri eleştirisinin, metni önce, hem kaynak dil hem de erek dil yazını bağlamında, gerek dil gerekse yazın geleneğinin yerleşik kurallarından sapma açısından incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Sonraki aşamada kaynak metin dilsel, biçimsel yönden karşılaştırılıp somut yanlışlıkları saptayarak çözümlendikten sonra metnin alımlanma koşulları değerlendirilmelidir.

Koller (1987: 197) Popovic'in çeviri eleştirisi konusundaki görüşlerini, eleştirinin, çeviri metni, hem kaynak dil yazını hem de erek dil yazını içindeki konumuna yerleştirerek, okur açısından ele alması; kaynak metin ile erek metnin biçimsel açıdan çözümlenerek, dilsel biçimsel açıdan karşılaştırılması; yanlışları saptamanın, çeviri eleştirisinin ancak bir yönünü oluşturması açısından desteklemektedir.

König'in "Kültürlerarası İletişimde Mütercimim Rolü" (1993) adlı araştırması söz konusu çalışmalardan birisidir. König, araştırmasında çevirmenin iki kültür arasında arabuluculuk yaptığını ve kültürlerarası iletişimde çok önemli bir işlevi olduğunu, bunun için de iki dil ve kültüre hâkim olması gerektiğini belirtmiştir.

THOMAS MANN

Thomas Mann, 1875 yılında Almanya'da doğdu. 1898'de yayımladığı ve Der kleine Herr Friedmann (Küçük Friedmann) adı altında topladığı ilk öykülerinde, daha çok Schopenhauer, Nietzsche ve Wagner'in etkisi altında kalarak sanatçının yaratma sorununa odaklanmıştı. Bu ilk öykülerinin ardından Mann'ı asıl üne kavuşturan Buddenbrooklar adlı toplumsal roman yayımlandı. 1903'te Tonio Kröger, 1912'de Venedik'te Ölüm yayımlandı. Daha sonra Büyülü Dağ'ı yazan Mann, Hitler iktidara gelince Almanya'dan ayrıldı. 1936'da ABD vatandaşlığına geçti ve Almanya'nın karanlık tablosunu çizdiği Yusuf ve Kardeşleri dörtlemesini yayımladı (1933-1942). Dörtlemenin ardından yazmaya koyulduğu Doktor Faustus'ta ise besteci Andreas Leverküh'nün yaşam öyküsünün ışığında, Alman kültürünün barbarlığa yenik düşmesini anlattı. Mann, "Anılar, Birinci Kısım" alt başlığını taşıyan Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafı'nın devamını yazmayı tasarladıysa da, romanını tamamlayamadı. 1929 yılında Nobel Edebiyat Ödülünü alan Mann, 1955'te Zürih'te öldü.

BEHÇET NECATİGİL

Behçet Necatigil, 1916'da İstanbul'da doğdu. İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'nu bitirdikten sonra 1940-1972 yılları arasında öğretmenlik yaptı. Çağdaş Türk Edebiyatı'nın en seçkin şairlerinden biri olan Necatigil, Almancadan çeviriler yaptı, sekizi Knut Hamsun'dan olmak üzere otuza yakın kitap çevirdi. 1979'da İstanbul'da öldü. Ailesi tarafından konan Necatigil Şiir Ödülü, 1980'den bu yana kesintisiz olarak veriliyor.

ESERİN İNCELENMESİ

Örnek I

“Es war Anfang Mai und, nach naßkalten Wochen, ein falscher Hochsommer eingefallen” (7)

Mayıs başlarıydı; yağışlı, soğuk geçen haftalardan sonra birdenbire aldatıcı bir yaz bastırmıştı.(13)

Çevirmen burada kaynak dil yazarının üslubunu dikkate alarak hedef dile aktarmış ve kaynak metinde olmayan “birdenbire” ilaveyi yapmıştır.

Örnek II

Das ist meine Sache. Vielleicht will ich mein Gepäck in Verwahrung geben. Sie werden umkehren.” (23)

“O benim bileceğim iş! dedi Aschenbach. “Belki eşyayı emanetçiye vermek istiyorum. Geri dönün!” (37)

Çevirmen burada “sie werden umkehren” cümlesini “geri döneceksiniz” yerine “geri dönün” şeklinde yorumlamıştır. Çevirmen burada bilinçli olarak bunu yapmış ve hedef dil okurunun açık seçik bir biçimde anlaması anlayışından hareket etmiştir.

Örnek III

“Es war eine Gruppe halb und kaum Erwachsener unter der Obhut einer Erzieherin oder Gesellschafterin um ein Rohrtischchen versammelt: frei junge Mädchen, fünfzehn- bis siebzehnjährig, wie es schien, und ein langhaariger Knabe von vielleicht vierzehn Jahren.” (26)

“Çocuklukla gençlik çağı arasındaki bir grup, bir mürebbiye ya da bir dame d'honneur'un (Fr. Nedime) gözetimi altında, hasır bir masanın çevresinde toplanmışlardı: on beş on yedi yaşlarında gösteren üç kızla, aşağı yukarı on dördünde uzun saçlı bir erkek çocuğu.” (41)

Burada çevirmen Gesellschafterin (bayan arkadaşı, ortak) sözcüğünün yerine Fransızca dame d'honneur (nedime) sözcüğünü kullanarak yabancılaştırma işlemi yaptığını görüyoruz.

Örnek IV

“Die Gouvernante, eine kleine und korpulente Halbdame mit rotem Gesicht, gab endlich das Zeichen, sich zu erheben. Mit hochgezogenen Brauen schob sie ihren Stuhl zurück und verneigte sich, als eine große Frau, grauweiß gekleidet und sehr reich mit Perlen geschmückt, die Halle betrat.” (27)

“Kısa boylu, iriyarı, kırmızı yüzlü demidame (Fr.Hanımfendi kırması) olan mürebbiye, sonunda kalk işareti verdi. Kaşlarını kaldırarak iskemlesini geri çekti ve salona giren, açık griler giyinmiş, incilerle son derece zengin süslenmiş uzun boylu bir kadına doğru bir reverans yaptı.” (43)

Çevirmen burada korpulent sözcüğünü şişman anlamı yerine iri yarı sözcüğünü kullanarak anlamsal bağlamına göre anlam değişmeden aynı anlamı verebilecek ifadeyi tercih etmiştir ve kaynak metinde Halbdame sözcüğü yerine hedef metinde demidame sözcüğünü kullanmış ve açıklama yapılarak nereden geldiği anlatılmaya çalışılmıştır.

Örnek V

Aschenbach war versucht, ihm mit dem Finger zu drohen. Dir aber rate ich, Kritobulos, dachte er lächelnd, geh ein Jahr auf Reisen! Denn soviel brauchst du mindestens Zeit zur Genesung.” (32)

“Aschenbach’ın içinden parmağıyla onu tehdit etmek geçti. “Sana da tavsiyem şudur, Kritobulos! Diye düşündü gülümseyerek: “Bir yıllığına gezilere çık! İyileşmen için en az bu kadar zamana ihtiyacın var çünkü.” (50)

Çevirmen burada kaynak metne bağlı bir çeviri yaparak birebir çeviri işlemi uygulanmıştır.

Örnek VI

“Unterdessen nähert sich das Dampfboot dem Bahnhof, und Schmerz und Ratlosigkeit steigen bis zur Verwirrung. Die Abreise dünkt dem Gequälten unmöglich, die Umkehr nicht minder.” (37)

“ Bu sırada vaporetto da istasyona yaklaşmaktaydı, duyduğu ıstırap ve çaresizlik, şaşkınlık derecesine varmıştı. Aschenbach azaplar içinde, gitmek kadar geri dönmenin de imkansız olduğunu görüyordu.” (57)

Burada çevirmen Dampfboot sözcüğünün yerine İtalyanca Vaporette sözcüğünü kullanarak yabancılaştırma işlemi yaptığını görüyoruz. Ayrıca ikinci cümlede Aschenbach kelimesinin kullanılmasıyla ekleme işlemleri uygulanmıştır.

Örnek VII

“Der Gast, den ein so gefügiges Mißgeschick hier festgehalten, war weit entfernt, in der Rückgewinnung seiner Habe einen Grund zu erneutem Aufbruch zu sehen.” (39)

“Uysal bir talihsizlikle olduğu yerde bağlanıp kalmış misafir, bavuluna tekrar kavuşmuş olmasına, yeniden yola çıkmak için yeterli bir neden gözıyla bakmadı.” (61)

Çevirmen kaynak metinde “Habe” (mal, servet) kelimesini yerine hedef metinde bavul sözcüğünü kullanarak yorumlama işlemi yapmış, cümlemin tamamında da cümlelerin tamamını oturtabilmek amacıyla yorumlama işlerine başvurulmuştur.

Örnek VIII

“In der vierten Woche seines Aufenthalts auf dem Lido machte Gustav von Aschenbach einige die Außenwelt betreffende unheimliche Wahrnehmungen. Erstens schien es ihm, als ob bei steigender Jahreszeit die Frequenz seines Gasthofes eher ab- als zu nähme, und insbesondere, als ob die deutsche Sprache um ihn her versiege und verstumme, so daß bei Tisch und am Strand endlich nur noch fremde Laute sein Ohr trafen.” (48)

“Lido’da kalışının dördüncü haftasında Gustav von Aschenbach, dış dünyayla ilgili korkunç bazı şeyler sezdi. Bir kere, ona öyle geliyordu ki, mevsim ilerlediği halde otelin müşterileri artacağına azalmış, sonra özellikle çevresinde konuşulan Almanca sanki gitgide kurumu, duyulmaz olmuş, nihayet yemekte, plajda artık sadece yabancı sözler işitmeye başlamıştı.” (75)

Birinci cümlede Çevirmen unheimlich (tuhaf, korkutucu) sıfatı yerine “korkunç” sıfatını kullanarak anlamsal bağlamına göre anlam değişmeden aynı anlamı verebilecek ifadeyi tercih etmiştir. Burada kaynak metne bağlı bir çeviri yapılarak birebir çeviri uygulanmıştır.

Örnek IX

“Er stand in dem weißen Gürtelanzug, den er zuweilen zur Hauptmahlzeit anlegte, in unvermeidlicher und anerschaffener Grazie, den linken Unterarm auf der Brüstung, die Füße gekreuzt, die rechte Hand in der tragenden Hüfte, und blickte mit einem Ausdruck, der kaum ein Lächeln, nur eine entfernte Neugier, ein höfliches Entgegenkommen war, zu den Bänkelsängern hinab.” (54)

“Tadzio orada, akşam yemeklerinde ara sıra giydiği kemerli, beyaz elbisesi içinde her zaman ki o doğuştan şirinliğiyle, sol kolu merdivenin trabzanına dayalı, bacakları çapraz, sağ eli kalçası üstünde duruyor, yüzünde bir gülümsemeden çok sadece uzak bir merak, kibar bir kabul ifadesiyle aşağıya, sokak şarkıcılarına bakıyordu. (83-84)

Burada “er” şahıs zamiri yerine bahsedilen şahıs “Tadzio” olarak ifade edilmiş ve kaynak metne bağlı bir çeviri yapılarak birebir çeviri uygulanmıştır.

Örnek X

“Am Rande der Flut verweilte er sich , gesenkten Hauptes, mit einer Fußspitze Figuren im feuchten Sand zeichnend, und ging dann in die seichte Vorse, die an ihrer tiefsten Stelle noch nicht seine Knie benetzte, durchschritt sie, lässig vordringend, und gelangte zur Sandbank.” (68)

“Kıyıda durakladı; başı eğik, ayağının ucuyla nemli kumlara şekiller çiziyordu; sonra sığ sulara yürüyerek sığ sulara girdi, su en derin yerinde bile dizlerine kadar yükselmeyordu; dalgın dalgın yürüyerek bu sığılığı geçti, ortadaki kumluğa vardı.” (102)

Çevirmen burada bazı kelimeleri “Rande, und” çevirmeyerek atlama işlemlerini uygulamış ve kaynak metne bağlı bir çeviri yaparak birebir çeviri uygulamıştır.

SONUÇ

Çeviri biliminde eşdeğer bir çeviri yazınsal metinler için biçim ve içeriğin aynı ölçütlerde aktarıldığı, birinin diğerine tercih edilmediği bir çeviri anlayışıdır. Yeterlikte üretilen çeviri ürününün kaynak metne daha yakın olmasıyla bilinmektedir. Bir başka deyişle kaynak dil metninin tüm özelliklerine sadık kalınarak yapılan çeviri yaklaşımdır. Kabul edilebilirlik ise yeterliğin aksine hedef dil okuruna, hedef kültüre yakın kaynak metnin gerektiğinde biçimine o kadar önem vermeden bir takım ekleme ve çıkarmalara da yer veren bir çeviri anlayışıdır.

Bizim irdelediğimiz bir çevirmende bu gruba girmektedir. İncelediğimiz eserde çevirmeni yer de olsa kaynak metnine sadık kalınan ve ona dayanılarak alınan kararları yok değil, fakat çoğunlukla kabul edilebilir çeviri yaklaşımından yanadır.

Bu bulgularla birlikte incelediğimiz çeviri ürününde gözlemlediğimiz bir başka özellik de çevirmenin sık sık yorum yapması ve yorum yapınca da, ister istemez bir takım eklemelere başvurmuş olmasıdır. Bunlar daha öncede belirttiğimiz gibi sözcük, söz dizimi, tamlama ve cümle düzeylerinde yapılan eklemelerdir. Çevirmenin bu yaklaşımı bizde onun kaynak metindeki olayları her şeyiyle göz önünde canlandırdığını ve daha sonra bu canlandırmış olduğu şeyleri yazıya döktüğü izlenimini uyandırmıştır. Çevirmenin bu tutumunu Akşit Göktürk'ün (2016: 50) dediği gibi kaynak metni hedef dil okuruna götürmek diye niteleyebiliriz.

Bu yaklaşımın gereği olarak çevirmen kaynak dil metninden yaptığı çevirinin okur tarafından öncelikle iyi algılanmasını bir başka deyişle anlaşılmasını esas almıştır. Bunu yaparken kaynak dildeki bir söylemin nasıl yapılandığını, hangi dilsel araçların kullanıldığını yani söyleyiş biçimini ve bunun hedef dilde nasıl ifade edildiğine değil, bu söylemin hedef kültürde en kolay en yalın yoldan anlaşılması için elinden gelen her şeyi yapmakta yerine göre eklemekte yerine göre eksiltmelere yer vermektedir.

Sonuç olarak araştırmamızda irdelediğimiz çevirmen Behçet Necatigil'in ürettiği çevirinin hedef dil odaklı bir çeviri olduğunu bu çeviri anlayışının gereği olarak kaynak dil metni ile biçimsel açıdan karşılaştırmalı bir çözümleme yapılmadan hedef dil kültüründe içeriğin aktarılmasıyla sınırlı kaldığını söyleyebiliriz. Böyle bir çeviri anlayışını Toury, bir yandan ürün odaklı bir yandan da işlevselliği öne çıkaran bir çeviri anlayışı olarak değerlendirmektedir. Kullanılan bu yöntemden çevirmenin sözünü ettiğimiz çevirisinde Toury'in ileri sürdüğü “ürün-süreç” odaklı bir başka deyişle “işlevselliği” esas alan bir anlayıştan yana tavır takındığı anlaşılmaktadır. Böyle bir çeviri anlayışını daha öncede belirttiğimiz gibi kabul edilebilir bir çeviri olarak değerlendirebiliriz.

KAYNAKÇA

- AKSAN Doğan (2000), Anlambilimi ve Türk Anlambilimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara
- AKTAŞ, Tahsin (1999), “Yazın Çevirisi, İşlevi ve Özellikleri, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi 19 (3), Ankara, s. 41-51.
- APEL, Friedmar (1983), “Literarische Übersetzung, Stuttgart, Metzler Verlag, s. 12.
- BOZTAŞ, İsmail (1992), “Çeviri, Çeviride Eşdeğerlilik ve Dilbilim”, Dilbilim 20. Yıl Yazıları, Karaca Dil Kursu Yayınları, Ankara, s. 249-255.
- GÖKTÜRK, Akşit (2016), Çeviri: Dillerin Dili, Yapı Kredi Yayınları.
- GÜNAY KÖPRÜLÜ, Sevtap (2014), Dublajda Senkron Kaynaklı Çeviri Sorunları, Route Educational & Social Science Journal, Volume 1(1), s. 81-92.
- KLÖPFER, Rolf, (1967) “Die Theorie der literarischen Übersetzung”, Romanisch- Deutscher Sprachbereich, München.
- KOLLER, Werner (1987): *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Quelle & Meyer, Heidelberg.
- KÖNIG, Wolf (1993), “Kültürlerarası İletişimde Mütercim Rolü”, Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları, H.Ü. Yabancı Diller Yüksek Okulu Mütercim ve Tercümanlık Bölümü Yayınları, Ankara, s. 75-86.
- LEVY, Jiri (1969), “Die literarische Übersetzung, Theorie einer Kunstgattung”, Frankfurt am Main-Boon.
- MANN, Thomas. (1983): *Der Tod in Venedig*, Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag
- NECATİGİL, Behçet (2015): *Venedik’te Ölüm*, İstanbul: Can Yayınları.
- NORD, Christiane (1993), “Einführung in das funktionale Übersetzen am Beispiel von Titeln und Überschriften”, Tübinger Beiträge zur Linguistik 281, Tübingen.
- POPOVIĆ, Anton 1973), “Zum Status der Übersetzungskritik”, in Babel, s. 161-165
- TOURY, Gideon (1980), “In Search of a Theory of Translation”, Tel Aviv, The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tal Aviv University.
- VARDAR, Berke (1981), “Çeviri Konuşmaları”, Yazko Çeviri, Sayı:2, s.172-173.